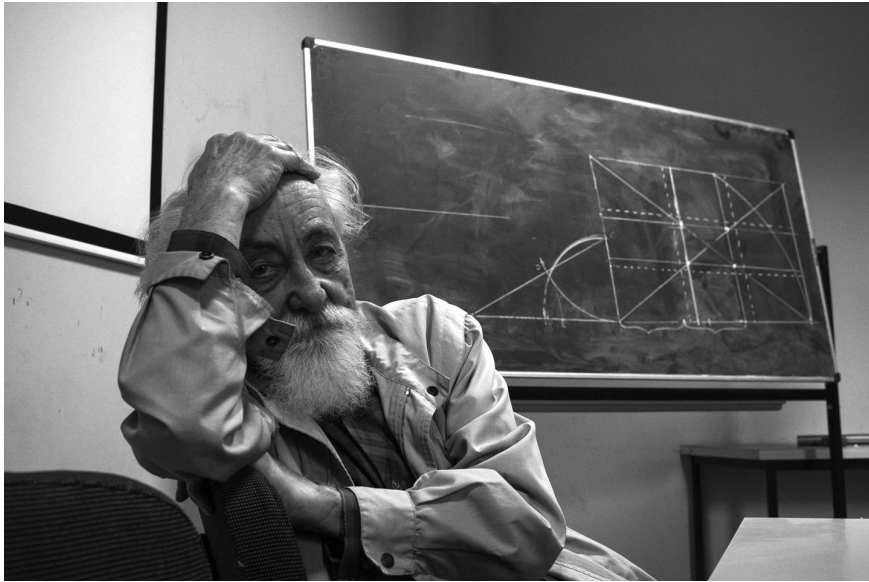

«Екологію душі, екологію мови, екологію нації треба берегти...»

Сергій Лисецький про створення фільму-опери «Наймичка» за поемою Шевченка

Сергій Лисецький.

Підготувала Анастасія Канівець

У 2014 році, до 200-х роковин Шевченка, відбулася серія показів фільму-опери «Наймичка» Ірини Молостової й Василя Лапокниша (1963). Це екранізація опери Михайла Вериківського за однойменною поемою Тараса Шевченка. Фільм представляв оператор-постановник Сергій Лисецький – майстер української операторської школи і шанований викладач операторської майстерності, котрий, на превеликий жаль, відійшов у засвіти в січні позаминого року. Один із показів відбувся в Галереї мистецтв Києво-Могилянської академії: показ тоді переріс у щось значно більше – у живе спілкування з аудиторією, в свого роду інтерв'ю, що його майстер давав не конкретному журналісту, а цілій глядацькій залі. І розмова не обмежилася фільмом – мова зайшла про фундаментальні людські й національні цінності, що їх такою яскравою ілюстрацією стала «Наймичка». До 210-х роковин Тараса Григоровича і на пошану світлої пам'яті Сергія Опанасовича публікуємо цю розмову. За ці десять років вона не втратила актуальності, більше того – у світлі нинішньої війни за саму українську ідентичність набуває ще більшої ваги.

– Скажіть, будь ласка, Сергію Опанасовичу, де знімали фільм? На Черкащині?

– Так, у Каневі... довокola Канева. Була велика проблема знайти автентичну Україну: все тепер перебудоване. Це не єдине місце, воно зіткане з окремих куточків – треба

було віднайти такі, які б стилістично відповідали тій добі, і досить виразно. Десь стріхи полишалися, яких вже зовсім немає, якісь затиння на Чернечій горі... Тепер це все геть пішло назавжди. Ці залишки минулого допомогли створити потрібний дух, об'єм, тому що натура, пейзаж мали стати органічною частиною художньої виразності. Візуально пластичний компонент повинен мати місце.

Знімалося реалістично, без переходу в «оперність». Звісно, не всі ходили весь час у вишитих сорочках, але умовність жанру вимагає певної імпресії. І художниця фільму Ядвіга Добровольська, людина з високим смаком, нічого не порушивши, знайшла межу між виставністю, картинністю і побутовістю. Гідна людина зробила свій фаховий внесок. Було складно, але вдавалося добре: кожен робив свою справу, кожен був у пошуках... От героя у фільмі грав Борис Гмиря. Була проблема: актор на сцені (оперного театру), порівняно з кіно, перебуває на загальному, так би мовити, плані. Наскільки він увійде в образ? Солістка опери Єлизавета Чавдар¹ не могла грати свою роль, і Лобанова² теж. Знайти акторів, які б відповідали тим голосам

¹ У фільмі озвучила оперну партію Катрі, зіграної Марією Форманюк.

² Лілія Лобанова озвучила партію Наймички, зіграної Вірою Донською-Присяжнюк.

і характерам, було дуже складно. І коли запропонували Гмирю – він як категорична людина наполіг і сказав: «Або я і співаю, і граю, або...» А про нього казали, що він і не симпатичний, і взагалі якийсь не такий... А врешті-решт виявилось, що саме такий! І ви бачите: крім того, що він видатний співак, – він ще й чудовий актор, який відчував органіку українського середовища. А ще виконавиця, яка грає головну роль, Віра Донська-Присяжнюк, знайшла спосіб, як співати під фонограму. Наскільки вона автентична! З голосом жодної розбіжності, чудові пластика й органіка побудови образу... Досить складним моментом ще є віковий розбіг – все життя: принаймні, тут минає двадцять-двадцять п'ять років. І акторка була безвідмовна, завжди напоготові.

– А вони співали в кадрі, коли йшла зйомка?

– Де співали, де не встигали... Дехто з них добре співав. А з тодішньою технікою, технологіями – це було просто неймовірно. Це ж не те, що зараз: у кишеню поклав собі магнітофончика й пішов. А там була ще плівка, півтори тонни акумуляторів для того, щоб запустити всю цю машину. Тому десь співали під фонограму, десь – майже під фонограму, без фонограми... Це була досить складна робота. Але якщо воно вдавалось. Ну, і були всілякі пристосування творчого порядку.

– А скільки тривали самі зйомки?

– Це була стандартна робота, стандартний бюджет... Самі зйомки тривали десь шість – вісім тижнів. Як-то кажуть, ціле літо. Пам'ятаю, що ми в саму спеку шукали натуру. Починали знімати з жнив. Спеціально була посіяна ділянка жита. Ще Пирогова не було на той час. І там, на тих схилах, видно було шосе, від Феофанії на Пирогово. Отам, на тих пагорбах, ми посіяли, і там достигав хліб. Вже сплеться, вже треба жати – і з того почали... Так і фільм почався, але натуру треба було дуже швидко відзняти.

– А хутір де знімали? Будувалася декорація, чи він справжній?

– Автентична хата, автентичний перелаз, і вориння теж. Ми його довго шукали... І головне, якщо ви побачили, на горі вітряк працює – то справді був ще тих часів. І де на танцях співають на горі – маленький курінчик зберігся. Не знаю зараз, де та хата, я її не знайду, звичайно...

– Ще не було Канівського моря, правда ж?

– Ні, не було. Ми жили у хатині на Тарасовій горі. Люди ж приїжджали з Лівобережжя. Не було греблі, і люди переправлялися в човнах, а тоді босі йшли повз той готель на Тарасову гору. І це був такий масовий рух. Ще раніше ми знімали фільм «Ми, двоє чоловіків» і жили в цьому ж готелі. Знімався там Вася Шукшин – він тоді тільки починав свій акторський злет. Сидимо ми і бачимо: люди йдуть, ціла валка... Це ж видовище! Тоді ніхто цього не зняв – ні хроніка, ніхто... Він дивиться і мене питає: «Что, в самом деле на Украине так Шевченко почитают?» Бачить, що йдуть люди... Шевченко – це ритуал, Канів! От минув час, Вася став класиком. Дуже схожі місця були у нього на батьківщині – краєвид, шир, шир... Отоді, я бачу, уже кіно показує до Васі валку: ідуть люди, шануючи земляка, який розкрив, показав їх світові. Шевченко показав світ Украї-

ни, її душу. Думаю, що не вмере, не загине, якщо люди зможуть зберегти цей скарб...

– Хлопчик у фільмі так гарно грає! Чи важко знімати дітей?

– Важко, це Бог знає скільки крові й поту. Гарний був хлопчик, але... що ви хочете, дитині два рочки, воно не розуміє. З ним гралися, з ним те, се... Тоді ж знімали на радянських плівках, малочутливих. Був куточок, де стояли прожектори – дугові, потужні, кожен по шістнадцять мегават, штук вісім, пече... І в тих умовах – дитина! Десь і вередував. Але треба їх навчити. От, наприклад, зараз у нас всі люблять зніматися, всі хочуть в артисти – а то дуже тяжкий шлях. Треба всяку роботу вміти робити.

– А з Іриною Молостovou як вам працювалося? Вона все ж таки була театральною і оперною режисеркою, мала трохи інше бачення. Як ви дійшли до одного бачення, до тієї структури? У фільмі багато підігнано під музичний ряд...

– Я не пам'ятаю, щоб ми з режисером про щось «домовилися». Вона ж була освіченою людиною, ми могли спертись на неї. Якщо їй підказували – не було зашореності, як часом буває у режисерів: тільки так, як бажає. І вона мені дозволяла геть-чисто все, цікавилася... Василь Віталійович Лапокниш був теж досвідченим кінорежисером. Ви могли його бачити: він грав старця, що йшов у Лавру, попереду... Валки, чумаки – то його сцени.

Щось треба було встигнути зробити – якраз було 150 років Шевченкові. І якимось чином маємо такий імпресіоністичний внесок у шевченкіану. Зараз всі шукають якогось «свого», з вивертом, Шевченка, думають, як його донести до сучасної молоді: мовляв, треба «адаптувати» під її розуміння. А потрібно навпаки: щоб молодь змогла адаптуватися до минувшини. Якщо б оголосили конкурс на пісню за Шевченком – в якому б стилі вона мала бути? Рок, ще щось подібне якимось чином артист пристосує, але ж ви розумієте, що поезія постраждає: тут щось не виходить, нема жодної «реалії».

У нас театр був «оперний» – музично-драматичний. Всі українські театри по всіх містах – музично-драматичні: там і співали, і танцювали. Отак у нас вперше була зроблена кіноопера. Добре зроблена: дуже гарні тексти, дуже гарна музика. Спасибі Івану Петровичу Кавалерідзе: коли його розгромили за «Прометея»³, почав робити такі фільми⁴. Пам'ятаю, коли я дивився їх маленьким, разів п'ять, – розумів-не розумів, але дивився і запам'ятав. Тоді побачити великий фільм можна було раз двісті: касовий фільм показували з ранку до вечора.

Сьогодні немає того середовища, яке плекало б українську культуру і ментальність. Не пішло... Село занепало зовсім, і у всіх нині через телевізор, комп'ютер, Інтернет – зовсім інше сприйняття. Як раніше формувалася культура? Зима; все поробили, а ніч довга, світла нема і телевізора нема. Що робили? Збиралися на вечорницях, співали, самі собі

³ Історичний фільм 1936 року за мотивами поеми «Кавказ» Тараса Шевченка, розгромлений за «формалізм».

⁴ Фільми-опери Івана Кавалерідзе «Наталка Полтавка» (1936) і «Запорожець за Дунаєм» (1937).

Мільярд доларів на кіно і культуру

Михайло Ухман

щось вигадували, розказували. Навіть під час війни співали, самі себе культивували. Цивілізація тим і страшна, що все це втрачається... тому що екологію душі, екологію мови, екологію нації треба берегти. Екологи б'ють на сполох, коли зникла якась тваринка, коли пропадає якийсь вид... А тут пропадає ціла нація – і хоч би що!

З побуту вибудовувалася культура співу, культура етики, взаємин, і так далі. Це ж, окрім всього, етичний код, морально-етичний кодекс! На цьому побудована вся драма «Наймички»: «Що люди скажуть?» Живи так, щоб люди сказали тобі: «Добре!» Це драма Шекспіра, це будь-яка драматургія, техніка будь-якого класичного поета... Якщо сприймати з позицій цього морального кодексу – вона як величезна шекспірівська драма, або навіть ще більше. Це ж люди неписьменні грали, які грамоти не знали. Але – знали, як берегти честь. І за тим вболівав Шевченко. Він завжди, в будь-якому стані – вболіваючий: гнівний вболіваючий, ліричний вболіваючий... Це співпереживання й поєднувало: його поділяв і народ, і сам поет. Зараз невідомо, що буде: втрату духовних цінностей ніяким гарним законом не повернути. Українську культуру треба виховувати тільки через приватне, давати взірці, просто-напросто змушувати людей переживати й розуміти – і більш нічого! І тоді воно входить до життєвого багажу людей. А невігласи... На жаль, і цивілізація – не завжди благо.

– Ви сказали, що ваш творчий жаль – за тим, що минув той час. Але він не втрапився, він еволюціонував. Був один період життя людей, зараз – інший. Може, за тим не треба сумувати, що все перетворюється в інше?

– Розумієте, мають зберігатися якісь цінності, здобути людством. Якщо морально-етичні основи вибудувалися в отакий гармонійний сегмент, нащо його замінити? Його потрібно вдосконалювати. Скажімо, українська культура: триста років під московією – а вона не спала, вона вибудовувалася, зміцнювалася, вдосконалювалася... Їй забороняли мову, вистави, говорити, співати, танцювати – а вона жила. Було середовище, був готовий план життя у тому сільському просторі, вони жили так, як жили, і вибудовували свої моральні засади. Навіщо нам ці моральні засади губити?

Якщо люди зібрались до купи – тоді виплекалась мораль, тобто певні засади. Знову-таки, вони починають жити за цим кодексом. Ненаписаним, зверніть увагу: писали поетичні повісті, легенди, на християнському ґрунті – заповіді, настанови. Я не знаю, чи існує взагалі родина, де б усі хотіли почубитись, порізати один одного: кожна родина намагається якось вижити. Особистість намагається вижити – але ж вона виживає не сама по собі, а в якомусь середовищі, в якомусь оточенні, в якомусь суспільстві! Є близькі по духу, за переконаннями, по совісті люди – так формуються в тому суспільстві спілки, об'єднання, партії уже політичного порядку. Таким чином люди впливають один на одного... Коли люди самі себе формують, самі себе катують, порушується баланс, не тільки майновий – порушується баланс духовний.

Березень 2014 року.

Саме стільки виділяє росія коштів на розвиток їхнього поганого кіно і культури. Про все це і не тільки.

Десятий рік війни з Московією, другий рік повномасштабного російського вторгнення. Десятки тисяч загиблих українців від Севастополя до Ужгорода від рук московських окупантів, а ми досі не можемо зрозуміти, що вони – вороги, і все їхнє для нас – вороже.

Тим часом, український інфопростір розриває новина, що українці, особливо підлітки, дивляться російський лайно-серіал – «Слово пацана». Далі більше, саундтрек до цього фільму в трендах прослуховування молодих українців.

Як же так? Росіяни вбивають українців, а наші діти дивляться їхній кінопродукт і мріють про «радянський союз», який знищив мільйони громадян України.

– Чим зайняті батьки цих дітей? Шановні, якщо ви самі росли в лайні і перебували під російським впливом, навіщо тягнути в це московське болото своїх дітей?

– Чим займаються українські вчителі і викладачі? Пане Оксен Лісовий, коли вже буде наша освітня революція? Коли наші вчителі стануть справжніми провідниками і почнуть виводити українських дітей з культурного впливу нашого ворога? Коли наша освіта нарешті розпочне протистояти російській інформаційній зброї?

– Коли ми розпочнемо знімати кіно, яке буде прославляти Україну, наше лицарське, козацьке, повстанське минуле і сьогодення? Скільки можна знімати цього мелодрамного лайна, яке не несе жодного просвітлення? Чому наше кіно досі не знищує ворога, як це робить українська армія???

Відповіді на ці питання лежать перед кожним з нас. Тут нам не потрібна допомога американців. Тут ми самі можемо завдати удару по росіянах і перемогти їх, якщо пояснимо українським дітям, що все російське – вороже.

Московське кіно, музика вбиває, так само, як російські кулі. Якщо самі не бажаєте вийти з «совдепівського» полону, то не штовхайте своїх дітей туди.

Бо не може бути так, що росіянин – поганий, бо вбиває українців, а їхня музика і кіно – «хороші»!

5 грудня 2023.

Джерело: <https://censor.net/ua/b3459683>